

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Taige Kusma

6–7-AASTASTE LASTE VABAMÄNG JA SELLE ÕPETAJATEPOOLNE
JUHENDAMINE TARTUMAA LASTEAEDADE NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: alushariduse kaasprofessor Merle Taimalu

Tartu 2022

Resümee

6–7-aastaste laste vabamäng ja selle õpetajatepoolne juhendamine Tartumaa lasteaegade näitel

Vabamäng on lapse arengu seisukohalt olulise tähtsusega. Lõputöö eesmärk on välja selgitada laste vabamänguks võimaldatud aeg ja sisu lasteaias ning õpetajatepoolne laste vabamängu juhendamine õpetajate hinnangul. Andmeid koguti elektroonse ankeediga ning analüüsimisel kasutati kirjeldavat statistikat, kvantitatiivset ja kvalitatiivset sisuanalüüsi. Tulemustest selgus, et enamus lasteaiaõpetajaid võimaldavad lastele 2–3 tundi vabamängu aega päevas. Lapsed mängivad vabamängu ajal kõige enam koosmänge, ehitusmänge ja rollimänge ning kõige vähem laulumänge, režissöörimänge ja paralleelseid mänge. Õpetajad on laste vabamängu ajal peamiselt kaasmängija ja pealtvaataja rollis ning kõige vähem direktori rollis. Poolte uuringus osalenud õpetajate arvates pole lastel piisavalt vabamängu aega, kuna nende päevakava on liiga tihe. Arutelust võib välja tuua, et vaatamata lasteaiaõpetajate positiivsele hoiakule vabamängu olulisuse suhtes, vajavad nende teadmised vabamängu toetamise teemal veel täiendamist.

Võtmesõnad: vabamäng, koolieelik, lasteaiaõpetaja, roll, vabamängu aeg, vabamängu juhendamine

Abstract

Free Play of Children Aged 6–7 Years and Guidance by Their Teachers on the Example of Tartumaa Kindergartens.

Free play is essential for a child's development. The aim of the thesis is to find out the time and content allowed for children's free play in kindergarten and the guidance of children's free play according to teacher's opinions. The data was collected using an electronic form and the analysis used descriptive statistics, quantitative and qualitative content analysis. The results showed that most kindergarten teachers allow children 2–3 hours of free play time per day. During free play, children mostly play co-games, construction games and role-playing games, and least of all singing games, directorial games and parallel games. Teachers are mainly in the role of a co-player and onlooker during children's free play, and least of all in the role of director. Half of the teachers in the study believe that children do not have enough free play time because their daily schedule is too tight. It can be pointed out from the discussion that despite the positive attitude of kindergarten teachers towards the importance of free play, their knowledge of supporting free play still needs to be improved.

Keywords: free play, preschooler, kindergarten teacher, role, free play time, guidance of free play

Sisukord

Resümee	2
Abstract	3
Sissejuhatus.....	5
1. Teoreetiline ülevaade	6
1.1 Mängu olemus.....	6
1.2 Vabamängu olemus.....	6
1.3 Vabamängu olulisus lapse arengule.....	7
1.4 Laste vabamängu aeg ja sisu lasteaias	8
1.5 Vabamängu juhendamine ja õpetaja roll vabamängus.....	9
1.6 Uuringu eesmärk ja uurimisküsimused.....	11
2. Metoodika	11
2.1 Valim.....	11
2.2 Andmekogumine.....	12
2.3 Andmeanalüüs.....	13
3. Tulemused.....	14
Laste vabamänguks mõeldud aeg lasteaias õpetajate hinnangul	14
Laste vabamängu sisu õpetajate hinnangul.....	17
Õpetajatepoolne laste vabamängu juhendamine õpetajate hinnangul.	18
4. Arutelu	20
Tänuõnad	22
Autorsuse kinnitus	23
Kasutatud kirjandus	24
Lisad.....	28
Lisa 1. Küsimustik õpetajatele.....	28
Lisa 2. Eestikeelsed tõlked Ivrendi (2020) uuringu väidetest ja faktoritesse kuuluvus.....	31
Lisa 3. <i>QCAmap</i> väljavõte kodeerimisest.....	32
Lisa 4. Näited kõige sagedamini mängitavatest mängudest	32

Sissejuhatus

Mäng on koolieeliku põhitegevus, mille kaudu ta omandab uusi oskusi. Mänguoskus on aluseks lapse arengule kõigis valdkondades (Koolieelse lasteasutuse riiklik..., 2008).

Tänapäeval on kogu maailmas täheldatud laste vabamängu aja vähenemist. Muutused meie ühiskonnas, kogukondades ja elus tähendavad seda, et lapsepõlv on lühikese aja jooksul oluliselt muutunud ja nende muutuste mõju lapse arengule on märkimisväärne (Value of play..., 2018).

Vabamäng on oluline lapse mitmekülgses arengus. Vabamäng õpetab lapsele läbi kogemuste oskusi, mida õpetaja suusõnaliselt edasi anda ei saa. Vabalt mängides saab laps võimaluse probleeme ise lahendada ja nii areneb välja probleemilahendusoskus (Gray, 2017, 2018). Koolieelse lasteasutuse alusepanija Friedrich Froebel rõhutas vabamängu olulisust lapse arengule. Esimestes lasteaedades olid põhilisteks tegevusteks laulmine, tantsimine, aiandus ja Froebeli mänguasjadega mängimine – mänguasjadeks olid lihtsad puukujud, mis olid mõeldud lastele materjaliks enesejuhitavaks tegevuseks ehk vabamänguks (Reinhold, Downton., & Livy, 2017). Uuringutest on selgunud, et Eesti õpetajate arvates saavad Eesti lapsed mängida nii palju, kui nad tahavad, aga lasteaia päevakavast tuleb kinni pidada (Rentzou *et al.*, 2018). Õpetajad küll teadvustavad vabamängu olulisust lapse arengule (Aras, 2016; Luts, 2018; Rentzou *et al.*, 2018), aga pole teada, kui palju vabamängu aega lasteaiaõpetajad lastele tegelikult võimaldavad.

Lisaks mängimiseks aja võimaldamisele on oluline mängu juhendamine. Laste mängu juhendamine on olnud vaieldav teema, kuna juhendamisel on nii positiivsed kui ka negatiivsed aspektid. Õpetajate osavõtt rikastab laste mängu ja arendab laste kognitiivseid ning sotsiaalseid oskusi. Teisest küljest, kui õpetajad võtavad mängu juhtimise üle, häirib õpetaja laste mängu (Brotherus, Hytönen & Krokfors, 2001; Johnson, Christie & Wardle, 2005; Singer *et al.*, 2014). Eelnevast tulenevalt võetakse käesoleva töö fookusesse laste vabamäng ja selle juhendamine õpetajate poolt. Lasteaia viimasel aastal on pööratud laste kooliks ettevalmistamisel, mistõttu vabamängu aega võib väheks jääda. Sel põhjusel valiti uuringuks just 6–7-aastaste laste vabamäng.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1 Mängu olemus

Mäng on protsess, mille kaudu laps annab edasi enda ideid ja tundeid. Mängu kaudu saab laps teadmisi ümbritsevast maailmast (Niilo & Kikas, 2008). Mänguteoreetiku Vögotski sõnul loovad lapsed mängides lähima arengu tsooni. Lapsed on motiveeritud teiste lastega suhtlema ja see motivatsioon tuleneb lapse tahtest leida naudingut. Lapsed suudavad motiveerituna seada kõrgemaid eesmärke ja teha suuremaid edusamme. Seda protsessi nimetatakse lähima arengu tsooniks ja see on lähtekohaks lapse arengu terviklikule protsessile (Vögotski, 1977, 2016). Lapsed peavad mängu lõbusaks ja väärtuslikuks tegevuseks ning mängides on lapsed rohkem motiveeritud pingutama. Piaget ja Vögotski usuvad eelkõige, et lapsed saavad mängude kaudu arendada oma kriitilist mõtlemist ja probleemilahendusoskust (Ye, 2022).

Vabale ja spontaansele mängule on omased järgmised tunnused (Gray, 2017; Ugaste, 2017; White, 2012; Yogman *et al.*, 2018):

- 1) mäng on lapsele nauditav – kui lapsele tegevus ei meeldi, siis ei ole see mäng;
- 2) mäng on sisemiselt motiveeritud – lapsed mängivad, sest see pakub neile rõõmu, mängul pole väliseid eesmärke;
- 3) mängus valitseb protsess tulemuse üle – kui lapsed mängivad, on mäng kui protsess olulisem mängu lõpptulemusest;
- 4) mäng on vabalt valitud, see on spontaanne ja vabatahtlik – kui last survestatakse mängima, siis tõenäoliselt ei arva laps, et tegemist on mänguga, sunnitud mäng ei ole mäng;
- 5) mäng on aktiivselt kaasahaarav – mängijad peavad olema tegevusse füüsiliselt ja vaimselt kaasatud;
- 6) mängus on oluline kujuteldava olukorra olemasolu, mängu näilisus või tinglikkus – mänguolukorras on mäng justkui reaalsus, aga laps saab aru, et tegemist on mänguga.

Mängude liigitusi on erinevaid. Üks levinud lähenemine on, et mängud liigitatakse kaheks suuremaks rühmaks: vabamängudeks (loovmängud) ja reeglimängudeks (valmismängud) (Ugaste, Tuul & Väik, 2009). Järgnev peatükk annab ülevaate vabamängust.

1.2 Vabamängu olemus

Vabamäng on haridussõnastiku (*Vabamäng*, s.a) kohaselt “laste endi välja mõeldud ja korraldatud mäng, mis võib sisaldada rollimängu, kujutlusmängu või muid elemente, ka laste

endi kehtestatud reegleid". Vabamängu olulisteks iseloomulikeks tunnusteks on, et vabamäng on sisemiselt motiveeritud, laps valib endale meelepärase tegevuse ilma täiskasvanu juhendamiseta (Gray, 2017, Ugaste, 2017; White, 2012, Yogman *et al.*, 2018), laps saab mängu reegleid vastavalt soovile muuta ja sellel puudub kindel tulemus (Ugaste *et al.*, 2009).

Eriti oluline on vabamängudest rollimäng. Rollimängus laps saab mängida läbi erinevaid rolle ja situatsioone, mis aitab lapsel arendada sotsiaalseid oskuseid, loovust ja mõtlemist. Rollimängus laps jäljendab antud rolli tegevust, näiteks võtab ema rolli ja matkib emale omaseid tegevusi (Else, 2009; Niilo & Kikas, 2008; Ugaste *et al.*, 2009).

Vabamängude alla kuuluvad veel lavastus- ja ehitusmängud. Lavastusmäng sarnaneb oluliselt rollimängule, kuid erinevuseks on see, et lavastusmängus on lastel kindlad rollid ja etteantud tegevused, mis jäljendavad mingit muinasjuttu või raamatu tegelasi ja tegevusi. Ehitusmängus laps kujutab läbi oma ehitatud ehitiste ümbritsevat maailma. Laps ei kopeeri päriselu asju, vaid lisab neile oma loominguilise tähenduse. Ehitusmäng sarnaneb samuti rollimängule, sest see kajastab ümbritsevat elu (Ugaste *et al.*, 2009). Vabamängudest üks olulisemaid koolieeliku elus on õues vabalt mängimine. Välitingimustes aset leidvad mängud ja mängulised tegevused on enamasti avatumad, võimaldades lastel end rohkem tegevusse süüvida ning vähem sõltuda täiskasvanutest (Gray, 2017, 2018; Stephenson, 1998).

Seega annab vabamäng lapsele võimaluse ise mängu kontrollida ja otsuseid langetada. Sisemiselt motiveeritud vabamäng aitab lapses arendada iseseisvust ja loovust. Järgnevalt tuleb lähemalt juttu vabamängu olulisusest lapse arengule.

1.3 Vabamängu olulisus lapse arengule

Vabamäng on oluline lapse mitmekülgeks arenguks. Vabamäng õpetab lapsele läbi kogemuste oskusi, mida õpetaja suusõnaliselt edasi anda ei saa. Vabalt mängides, mil täiskasvanute otsene pilk puudub, saavad lapsed oma tegevusi ise kontrollida ja tahtmisi läbi suruda. See võimaldab lapsel ise reegleid luua ja tekkinud probleeme lahendada, mis õpetab last suhtlema teistega kui võrdne võrdsega (Gray, 2018). Lisaks sellele panevad lapsed vabalt mängides end pidevalt kergelt ohtlikesse olukordadesse, mille käigus nad õpivad oma keha ja hirne kontrollima (Else, 2009). Samuti annab vabalt mängimine lastele võimaluse katsetada erinevaid tegevusi, tänu millele nad avastavad enda andeid ja eelistusi. Vabalt eakaaslastega mängides ja tekkinud konflikte lahendades õpib laps enda emotsioone ja tundeid kontrollima (Gray, 2018).

Vabamäng arendab lapses kriitilist mõtlemist ja probleemilahendusoskust. Kui lapsele ette näidata, mis on mingi mänguasja või vahendi funktsioon, kasutab laps seda asja täpselt

nii, nagu talle on ette näidatud. Kui aga lapsele anda mänguasi kätte ja lasta tal seda iseseisvalt uurida ja avastada, leiab laps asjale õige funktsiooni (Barnett, 1985) ja palju muid huvitavaid ja loovaid funktsioone (Gray, 2018).

Mängurikas lapsepõlv on oluline loovuse, probleemilahendusoskuse, sotsiaalse ja emotsionaalse intelligentsuse arenguks. Eneseväljendus, koostöö, riskide võtmine, vastupanuvõime, innovaativsus ja avastamisoskus on hädavajalikud oskused tulevikuks. Kõiki neid oskuseid saab laps arendada läbi vabamängu (Value of play..., 2018). Vabalt mängimise võimaluse puudumine pidurdab lapse vaimset arengut (Gray, 2017, 2018). Mänguaja piiramisel võivad olla tõsised tagajärjed, see võib olla laste käitumishäirete põhjustajaks (Veiga, Neto & Rieffe, 2016).

Seega on vabamäng oluline lapse mitmekülseks arenguks. Vabamäng õpetab lapsele läbi kogemuste oskusi, mida õpetaja rühmaruumis suusõnaliselt edasi anda ei saa. Vabalt mängides on oluline, et lapsele antakse võimalus probleeme ise lahendada, kuna nii areneb probleemilahendusoskus.

1.4 Laste vabamängu aeg ja sisu lasteaias

Kuigi eespool öeldu põhjal selgus, et vabamäng on oluline, on Ameerika Ühendriikides, Euroopas ja teistes arenenud riikides täheldatud laste vabamängu aja vähenemist. Üheks põhjuseks laste mänguaja vähenemisele võib tuua täiskasvanu poolt juhendatud, koolilaadsete tegevuste kasvu viimaste aastate jooksul (Gray, 2011, 2018; Value of play..., 2018; Veiga *et al.*, 2016). Näiteks Ameerikas on akadeemilised tulemused ja testimine nii tähtsal kohal, et kolmeaastaselt lapselt oodatakse, et ta teaks numbreid ja tähti. Lasteaeda kandideerides on oluline, et laps oleks valmis lasteaia akadeemilise programmi jaoks (Sahlberg & Doyle, 2019). Niinimetatud koolistumist (*schoolification*) on täheldatud ka Eestis. Uuringu tulemustest on selgunud, et õpetajad pidasid laste mänguoskuste arendamist oluliseks. Lisaks selgus, et õpetajate arvates oli keeruline hinnata lastes mänguoskuste omandamist ning sellega võib kaasneda see, et õpetajad ei oska vastavate oskuste arenguks tegevusi leida. Õpetajad võivad minna n-ö lihtsamat teed ja arendada lastes oskusi, mille jaoks on lihtsam tegevusi leida (Neudorf, Ugaste, Tuul, & Mikser, 2017) ning vabalt mängimise toetamine võib jääda tagaplaanile.

2019. aastal viidi Eestis läbi uuring lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate ootuste kohta seoses koolimineva lapse lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuste tasemega. Uuringu tulemustest selgus, et lasteaiaõpetajate ootused kooliminevale lapsele olid madalamad kui klassiõpetaja ootused (Kool, 2019). Lasteaiaõpetajatelt oodatakse, et nad

paneksid suuremat rõhku õpetamisele, mis taaskord tekitab olukorra, kus lastel pole piisavalt palju aega vabamänguks (Lynch, 2015). 2017. aastal Eestis läbiviidud uuringus selgus, et enamused õpetajaid leiab, et lapse vabamäng ei ole otseselt seotud õppimisega ja lapsed peamiselt harjutavad sotsiaalseid oskusi ning üldiselt õpetajad ei teadvusta vabamängu potentsiaali õppimises (Mičule, 2017).

Soomes uuriti õpetajatelt, kui palju vabamängu aega lastele võimaldatakse päeva jooksul. Tulemustest selgus, et lastel on päevas keskmiselt 177 minutit, seega kolm tundi vabamängu aega. Õpetajate arvates võiks lastele võimaldada rohkem vabamängu aega ja nad peavad oluliseks, et lapsed saaksid pikalt ilma katkestusteta mängida (Leppänen & Lehtisuo, 2017). Teisest uuringust selgus, et Eestis said lapsed vabamängu mängida päevas keskmiselt 159 minutit ehk umbes kaks ja pool tundi ning Soome lapsed said mängida keskmiselt 102 minutit päevas ehk natuke alla kahe tunni (Luts, 2018). Türgi riiklikus programmis on välja toodud, et lastel peab päeva jooksul olema vähemalt tund aega vabamängu aega (Aras, 2016).

Vaadeldes laste vabamängu lasteaias, leidsid Stallmeister (2011) ning Linder ja Tõruke (2006), et lapsed mängisid vabamängu ajal kõige rohkem ühis-rollimänge. Samuti selgus mõlemas uuringus, et kõige harvem mängivad lapsed vabamängu ajal liikumismänge. Pyle ja Danniels (2017) uuringu tulemustest selgus, et lapsed mängivad vabamängu ajal kõige enam ehitusmänge (mängud klotside ja legodega).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et lastel on vabaks mänguks üha vähem aega. Üha enam muretsetakse sellepärast, et lastel oleks tulevikus lihtsam algklassides hakkama saada, kui sellepärast, et lapsed naudiksid oma lapsepõlve. Seetõttu pannakse rohkem rõhku juba lasteaias laste „koolilikule“ õpetamisele. Selline suhtumine võib aga kaasa tuua probleeme lapse igakülgses arengus.

1.5 Vabamängu juhendamine ja õpetaja roll vabamängus

Kuigi lasteaias on õpetaja poolt juhendatud tegevused kesksel kohal, siis laste vabamängu juhendamine on olnud vaieldav teema, kuna sellega võib kaasneda nii plusse kui ka kitsaskohti. Õpetajate osalemine võib rikastada laste mängu ja arendada laste erinevaid oskusi. Teisest küljest, kui õpetajad võtavad mängu juhtimise üle, võib liigne juhendamine laste mängu segada (Brotherus, Hytönen & Krokfors, 2001; Johnson, Christie & Wardle, 2005; Singer *et al.*, 2014). Tähtis on mängu juhendades lapsega vahetult suhelda. Oluline on, et suhtlus oleks lapsekeskne ja tema huve arvestav. Peamisteks võteteks juhendamisel peaksid olema näidissetpanekud, nõuanded, küsimused, vihjed ja meeldetuletused (Ugaste *et al.*, 2009).

Juhendamine on eesti keele seletava sõnaraamatu (2009) järgi defineeritud kui “juhtnööre andma, nõuannetega abistama; juhtnööre või nõu andes suunama”. Õpetajapoolne vabamängu juhendamine võib olla nii otsene kui ka kaudne. Otsese juhendamise all mõeldakse suulist juhendamist, näidismängu või kaasamängimist. Kaudne juhendamine on aja, ruumi ja vahendite varumine mängu jaoks, mängurühma moodustamine ning laste tegevuskeskkonna ja selle kaudu saadavate kogemuste kujundamine (Ugaste *et al.*, 2009).

2015. aastal Türgis läbiviidud uuringus tõid lasteaiaõpetajad välja, et oluline on tagada lapse turvalisus vabamängu ajal. Õpetajad olid erinevatel seisukohtadel laste mängu juhendamise osas. Osad õpetajad leidsid, et oluline on enne lapse mängu juhendamist saada lapselt luba seda teha. Samas leidsid kaks õpetajat, et õpetaja peaks mängu juhendama, kui lapsel on abi vaja (Aras, 2016). Soomes läbiviidud uuringus selgus, et õpetajad peavad vajalikuks juhendada laste vabamängu, ning mänguolukordades aitavad nad lastel mängu arendada ja osalevad ise mängudes läbi erinevate rollide (Leppänen & Lehtisuo, 2017). Eestis läbiviidud uuringust selgus, et vabamängu ajal oli õpetajate jaoks oluline, et lapsed tegutseksid reeglite ja normide järgi (Raev, 2018).

Roll on eesti keele seletava sõnaraamatu (2009) kohaselt defineeritud kui “tegevus, funktsioon, ülesanne; tähtsus”. Arase (2016) uuringust selgus, et lasteaiaõpetajad on vabamängu ajal peamiselt jälgija rollis ja kasutavad seda aega ära kavade koostamiseks, dokumentide täitmiseks, kolleegidega koostöö tegemiseks, koristamiseks ja pesu pesemiseks. Fler (2015) tõi välja, et õpetajad ei tegutsenud lastega mängides mängupartnerina, vaid keskendusid oma mängu kontekstis õpitulemustele. Ivrendi (2020) järgi on õpetajal vabamängus viis erinevat rolli:

- direktor – õpetaja langetab kõik otsused mängu teema, rollide, vahendite, tegevuste ja dialoogi osas. Ta ei võta aktiivset rolli, vaid säilitab kontrolli mängu üle küsides küsimusi ja andes juhiseid;
- mängujuht – selle rolli võtab õpetaja juhul, kui lastel on raskusi mängu alustamisega või nad kaotavad huvi mängitava mängu vastu. Õpetaja teeb ettepanekuid või annab lastele uued mänguvahendid.;
- osavõtmatu – rollis olev õpetaja on hõivatud mänguga mitteseotud ülesannetega, nagu dokumentatsiooni, teistega vestlemise või laste korrale kutsumisega;
- pealtvaataja – õpetaja jääb laste lähedusse ja jälgib nende mängu;
- kaasmängija – mängukutse peale osaleb õpetaja mängus kaasmängijana. Õpetajal on väike roll ja peamiseks ülesandeks on jälgida mängu kulgu.

Ivrendi (2020) uuringust selgus, et lasteaiaõpetajad soosisid kõige vähem mängus mängujuhi rolli ja kõige enam pealtvaataja rolli.

1.6 Uuringu eesmärk ja uurimisküsimused

Töö uurimisprobleem tuleneb sellest, et on täheldatud laste vabamängu aja vähenemist (Gray, 2011; Value of play..., 2018) ja õpetajad küll teadvustavad vabamängu olulisust lapse arengule (Aras, 2016; Luts, 2018; Rentzou *et al.*, 2018), aga pole teada, kui palju võimaldatakse lastele vabamängu aega ja kuidas laps seda sisustab. Samuti on oluline teada, kas ja mil määral õpetajad juhendavad lapse vabamängu, kuna liigne juhendamine häirib lapse mängu, samas võib mõnikord olla õpetaja osalus vabamängus vajalik. Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärk välja selgitada laste vabamänguks võimaldatud aeg ja sisu lasteaias ning õpetajatepoolne laste vabamängu juhendamine nende hinnangul. Lähtuvalt töö eesmärgist sõnastas autor kolm uurimisküsimust:

1. Kui palju aega päevas keskmiselt on lastel vabamänguks õpetajate hinnangul?
2. Milline on laste vabamängude sisu õpetajate hinnangul?
3. Millises rollis on õpetaja lapse vabamängu juhendades enda hinnangul?

2. Metoodika

Bakalaureusetöö eesmärgist ja uurimisküsimustest lähtuvalt kombineeriti kvalitatiivset ja kvantitatiivset lähenemisviisi, mis võimaldab koguda vastajate hinnanguid ning läbi viia nii statistilist andmeanalüüsi kui ka induktiivset sisuanalüüsi (Õunapuu, 2014).

2.1 Valim

Valim moodustati ettekavatsetud valimi põhimõttel. Valimi koostamisel oli kaks kriteeriumi:

1) tegemist on lasteaiaõpetajatega ja 2) rühmas, kus õpetaja töötab on 6–7-aastased lapsed. Lisaks võeti valimisse õpetajad, kes töötavad liitrühmas ja nendel õpetajatel paluti vastata küsimustele mõeldes enda rühma 6–7-aastaste laste peale.

Küsimustik saadeti 79 Tartumaa lasteaeda. Vastuseid saadi 52 koolieelikute rühmaga töötavalt lasteaiaõpetajatelt. Töö autor elimineeris vastajatest kaks: üks vastaja esitas ankeedi vastused lõputöö autorile kaks korda ning teine vastaja oli 2–3-aastaste laste õpetaja ega sobinud uuringu valimisse. Seega jäi valimisse 50 vastajat.

44% ehk 22 vastajat olid 6–7-aastaste laste rühma õpetajad, 42% ehk 21 vastajat olid liitrühma õpetajad ja 14% ehk 7 olid 5–7-aastaste laste rühma õpetajad. Uuringus osalenud

lasteaiaõpetajad olid vanuses 26–67 eluaastat, keskmine vanus oli 48,90 (SD = 10,63). Uuritavate tööstaaž lasteaias oli uuringus osalemise hetkel 1–42 aastat, õpetajate keskmine staaž 20,13 aastat (SD = 12,42). Vastajad töötasid lasteaiaõpetajatena, peale ühe, kes töötas õpetaja assistendina.

2.2 Andmekogumine

Andmeid koguti ankeediga. Küsitlus viidi läbi 2021. aasta aprillikuus. Varasemates Eesti uuringutes on laste vabamängu uuritud Parten–Piaget' mänguvaatlusskaala abil (Linder & Tõruke, 2006; Stallmeister, 2011) ja küsitluse ning vaatluse teel (Raev, 2018). Algselt oli ka selles töös plaanis kasutada laste mängu vaatlust. Seoses ülemaailmse pandeemiaga ja asjaoluga, et lasteaedadesse selle tõttu külastajaid ei lubatud, otsustas töö autor koguda andmeid õpetajatelt küsitluse teel. Uurimisinstrumendina kasutati elektroonilist ankeeti (vt Lisa 1), Google *Forms* keskkonnas. Ankeedi koostas töö autor ning lähtus töö eesmärgist ja uurimisküsimustest, mille tulemusel kujunes välja kaheksa küsimust ja lisaks neli vastaja taustaandmete küsimust.

Ankeet koosnes järgmistest teemaplokkidest: vabamängu aeg lasteaias, vabamängu ajal laste poolt kõige enam/kõige vähem mängitavad mänguliigid, õpetaja roll vabamängus, lapse mängu juhendamine, lisaküsimus ja vastaja taustaandmed. Küsimustik sisaldas suletud ja avatud küsimusi. Suletud küsimusega kogus töö autor vastaja taustaandmeid. Küsimustikus oli veel vastusevariantidega ja Likerti vastamisskaalal küsimusi. Avatud küsimustes said vastajad tuua konkreetseid näiteid erinevatest mängudest, mida lapsed vabamängu ajal mängivad. Seejärel said vastajad avaldada oma arvamust ja soovi korral vabamängu teemal midagi lisada.

Ankeedis kasutatud mänguliigid on võetud raamatust „*Üldoskuste areng koolieelses eas*“ (Ugaste *et al.*, 2009). 4-pallise Likerti skaala abil (*pole üldse nõus, pigem ei ole nõus, pigem nõus, täiesti nõus*) uuriti õpetajatelt, kas nende arvates „*Lastel on päeva jooksul piisavalt aega vabamänguks*“ ja, kas „*Laste vabamängud peavad alati olema õpetliku sisuga*“. Kui õpetaja vastas, et tema arvates lastel pole lasteaias piisavalt aega vabamänguks sai õpetaja kirjutada, mis tema arvates põhjustab laste vabamängu aja ebapiisavuse lasteaias.

Vabamängu juhendamise teemal koguti andmeid väidetega, mis on võetud Ivrendi (2020) koostatud uurimusest (vt Lisa 2). Tegemist oli Likerti skaalaga, mille järgi paluti õpetajal väiteid hinnata 5-pallise skaala järgi: *mitte kunagi, harva, aeg-ajalt, tihti, alati*. Esiteks tõlkis lõputöö autor skaala inglise keelest eesti keelde. Teiseks tegi autori inglise keelt oskav tuttav eestikeelsetele väidetele tagasitõlke inglise keelde. Kolmandaks võrdles autor

inglise keelset originaali ja tagasitõlget, et teha kindlaks, kas väidete sisu ja mõte jäid samaks. Tuttavalt saadud tagasiside põhjal tegi töö autor väidetes mõningaid muudatusi, näiteks parandas lausete sõnastust. Üks väidetest oli esialgu: *“Mina määran nende mängimisega seotud dialoogi“*, see muudeti *„Määrان nende mängimisega seotud kahekõnet“*.

Ankeedi valiidsuse tõstmiseks tehti enne põhiuuringut pilootuuring, kus osalesid kolm lasteaiaõpetajat. Autor saatis neile uurimisküsimused koos ankeediga, paludes neil hinnata, kas ankeedi küsimused on arusaadavad ja üheselt mõistetavad. Samuti palus autor anda tagasisidet ja teha ettepanekuid, olles avatud võimalikele muudatustele. Saadud kommentaaride alusel tegi autor küsimustikus mõningaid muudatusi, näiteks jättis autor mänguliigi, mis kattus teise mänguliigiga küsimustikust välja – lauamäng dubleeris õppemängu ja kuna lapsed üldiselt vabamängu ajal õppemänge ei mängi, siis otsustas autor soovitude kohaselt õppemängu küsimustikust eemaldada.

Töö autor saatis ankeedi lingi Tartu linna munitsipaallasteaedade (*Tartu linna lasteaiad*, 2021) direktoritele palvega see õpetajatele edasi saata. Iga küsimuse juures olid täpsed juhised, kuidas küsimusele vastata. Vastamiseks anti aega üks nädal, mille jooksul laekus 18 vastust. Nädala möödudes saatis autor lasteaia direktoritele meeldetuletuskirja. Kuna valimi soovitud minimaalselt suurust (30 vastajat) ei saavutatud, otsustas töö autor laiendada valimi piirkonda – küsimustik saadeti ka teistesse Tartu maakonna piirkondade lasteaedadesse (*Tartu maakonna koolieelsed..., s.a*) ja Tartu linna eralasteaedadesse (*Tartu linna eralasteaiad*, 2021), kokku 79 lasteaeda. Valimi laiendamisega saadi kokku lõplikku valimisse 50 vastajat. Küsitlus oli vabatahtlik ja vastajatelt ei küsitud identifitseerimist võimaldavaid andmeid.

2.3 Andmeanalüüs

Esimese ja teise uurimisküsimuse puhul analüüsis töö autor andmeid Excel tabelarvutustarkvara abil. Ankeedist saadud andmed sisestati Exceli tabelisse, misjärel kasutati kirjeldavat statistikat – arvutati protsendid. Kolmanda uurimisküsimuse puhul kasutas töö autor varasemas uuringus tehtud faktoranalüüsi (Ivrendi, 2020). Faktoranalüüsi alusel arvutas töö autor faktorite koondkeskmised SPSS programmis (igasse faktorisse kuulunud väidete keskmine). Reliaabluse hindamiseks arvutati iga faktori kohta reliaablused (Tabel 1), kasutades selleks Cronbachi alfati (α). Taustaandmeid analüüsiti samuti SPSS analüüsiprogrammiga, arvutati keskmised ja standardhälbed.

Tabel 1. Õpetajate rolli vabamängus iseloomustavad faktorid (Ivrendi, 2020 alusel), reliaablused ja faktoritesse kuuluvate väidete arvud.

Faktor	Väidete arv	Reliaablus (Cronbach 'α)
Direktor	7	0,788
Osavõtmatu	3	0,734
Mängujuht	4	0,905
Pealtvaataja	3	0,767
Kaasmängija	2	0,313

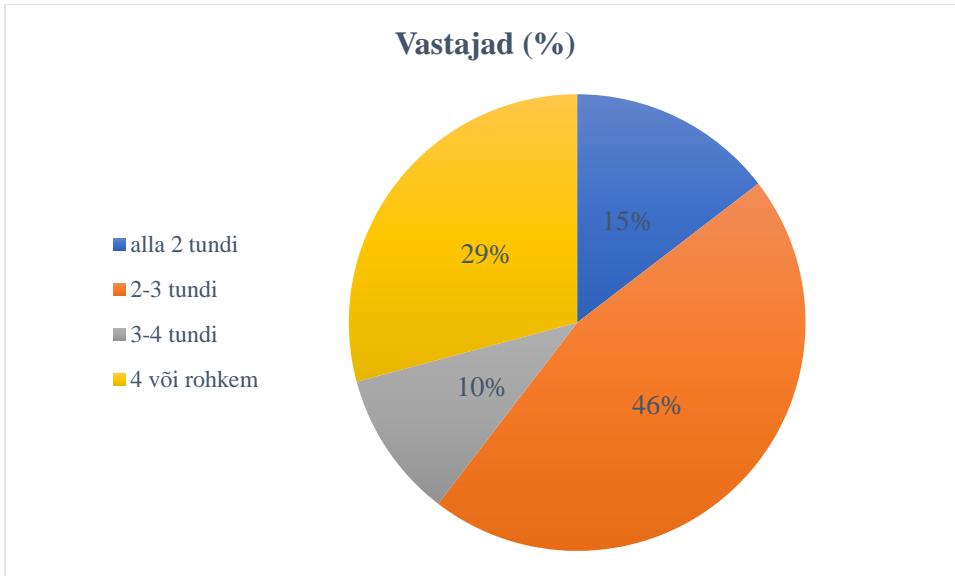
Avatud küsimuse „*Millistel juhtudel või eesmärkidel peate vajalikuks juhendada lapse/laste vabamängu?*“ vastuseid analüüsiti kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutades *QCAmap* keskkonnas. Töö autor laadis tekstifaili veebikeskkonda, seejärel analüüsis tekstilõike ja andis olulistele mõtetele kindlad koodid. Tekkis 65 koodi. Seejärel ühendati sarnaste teemade koodid ja kokku saadi 13 kategooriat (Lisa 3). Lõpuks loendati kokku iga kategooria alla kuuluvate vastuste sagedus. *QCAmap* keskkonda kasutas töö autor samuti küsimuse „*Palun tooge konkreetseid näiteid sagedamini mängitavate mängude kohta laste vabamängu ajal*“ analüüsimiseks.

3. Tulemused

Järgnevas peatükis esitatakse saadud tulemused uurimisküsimuste kaupa.

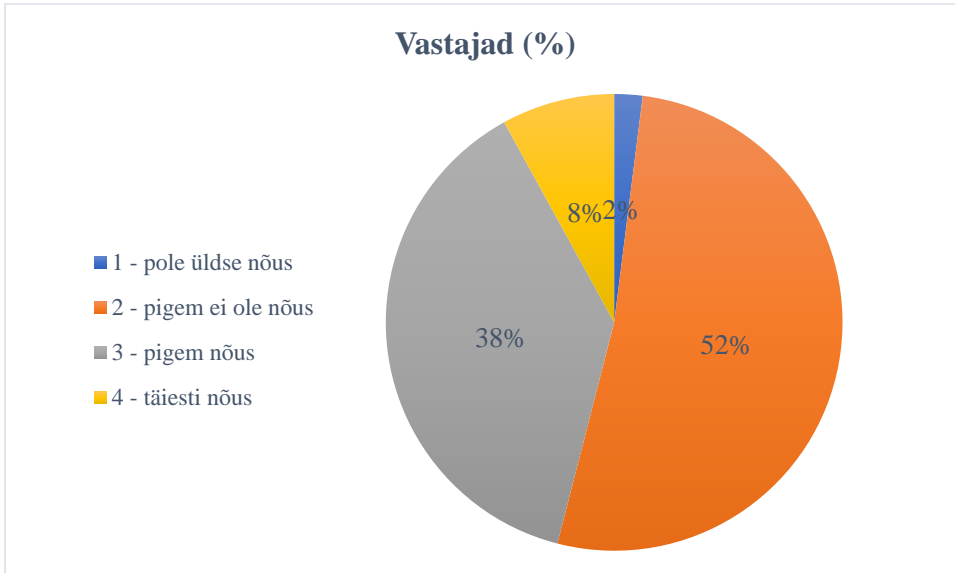
Laste vabamänguks mõeldud aeg lasteaias õpetajate hinnangul

Õpetajatel paluti vastata, mitu tundi päevas keskmiselt saavad rühma lapsed lasteaias mängida vabamängu. Vastanud õpetajatest peaaegu pooled (vt joonis 1) märkisid, et lapsed saavad vabamänguks aega 2–3 tundi päevas. Samas ligi kolmandik õpetajaid ütles, et vabamänguks on lausa 4 või rohkemgi tundi. Alla 2 tunni arvas vabamänguks aega olevat vaid 15% vastanutest.

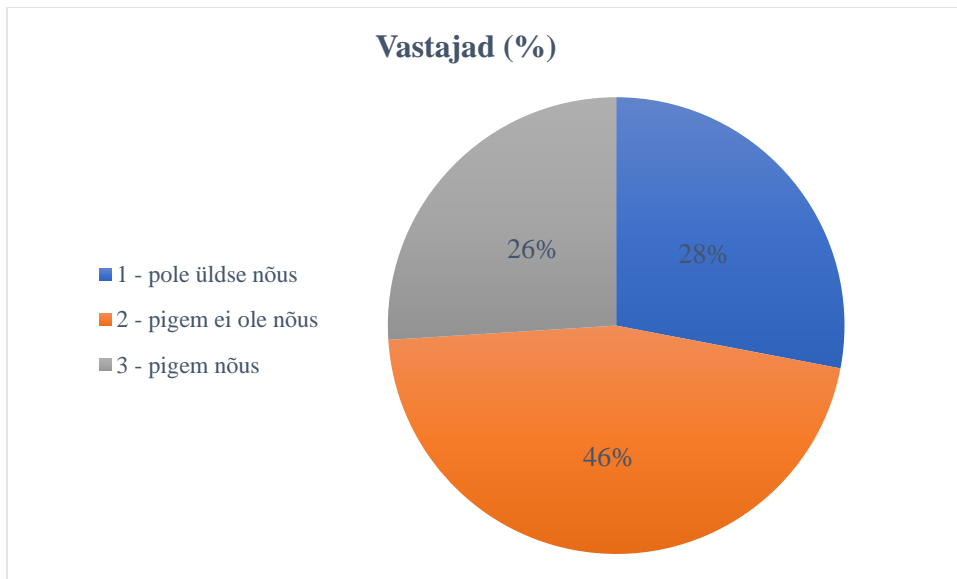
Joonis 1. Vabamänguks võimaldatud aeg lasteaiaõpetajate hinnangul.

Õpetajatelt küsiti hinnangut, kas nende arvates on lastel päeva jooksul piisavalt aega vabamänguks (Joonis 2). 54% vastajatest arvas, et lastel pole või pigem pole lasteaias piisavalt vabamängu aega (ei nõustunud väitega). Samas 46% õpetajatest arvas, et sellist aega on piisavalt või pigem piisavalt (nõustus väitega).

Joonis 2. Väite „Lastel on päeva jooksul piisavalt aega vabamänguks“ vastused.

Veel küsiti õpetajatelt, kas nende arvates peaksid laste vabamängud alati olema õpetliku sisuga (Joonis 3.) 74% vastajatest arvas, et vabamängud ei peaks või pigem ei peaks olema õpetliku sisuga. Ainult 26% arvas, et vabamängud peaksid alati olema pigem õpetliku sisuga. Ükski õpetaja ei nõustunud väitega täielikult.

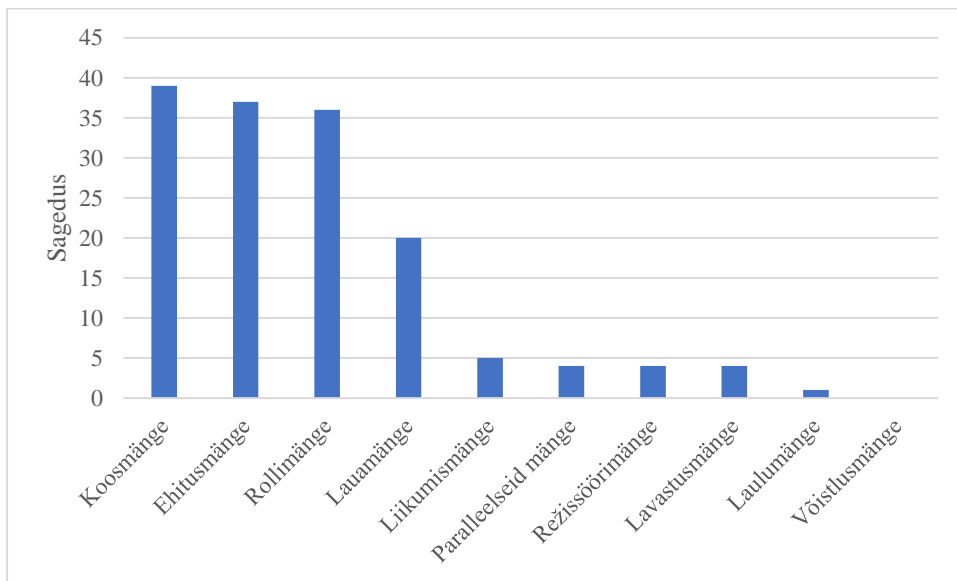
Joonis 3. Väite „*Laste vabamängud peavad alati olema õpetliku sisuga*“ vastused.

Seejärel paluti õpetajatel, kes ei nõustunud väitega „*Lastel on päeva jooksul piisavalt aega vabamänguks*“, täpsustada, mis nende arvates põhjustab laste vabamängu aja nappust lasteaias. Õpetajad tõid välja päevakava tiheduse ja planeeritud tegevuste rohkuse - hommikuring, õppetegevused, pesategevuste rohkus, muusika- ja liikumistunnid, huviringid, individuaalsed tegevused, õues viibimine, söömine, lõunauni ja üritused. Õpetajad tõid veel välja, et tegevuste rohkus n-ö „hakib“ tervet päeva ja laste mäng ei jõua alata või nad sageli katkestavad laste mängu, kui peab liikuma teise tegevusse. Veel kirjutasid õpetajad, et tegevuste läbiviimine, juhendamine ja kontrollimine võtavad palju aega. Üheks põhjuseks toodi lapse hiline tulek hommikul lasteaeda ja/või varajane lahkumine kas koju, trenni või eelkooli.

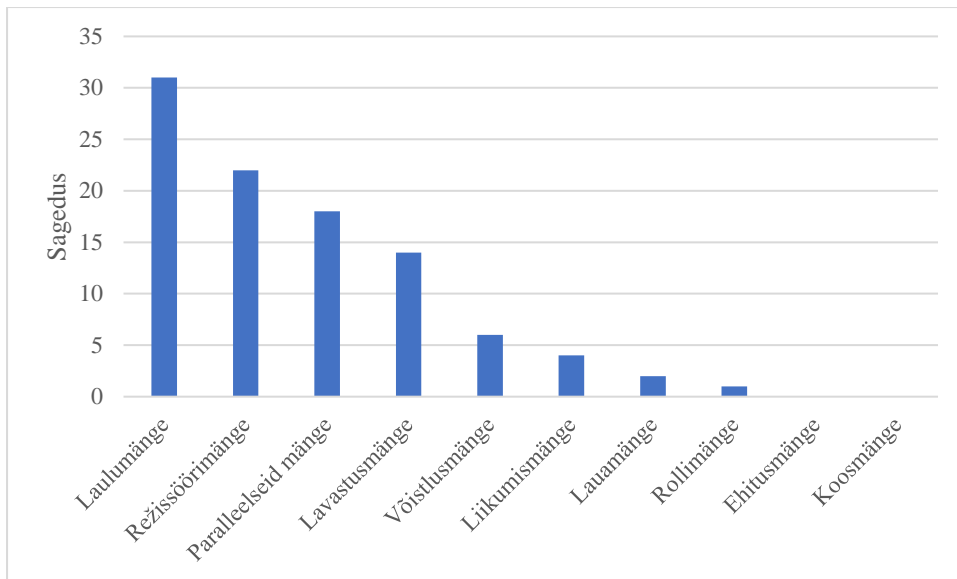
Üks liitühma õpetaja tõi välja, et laste vabamängu aja ebapiisavuse põhjustab see, et erinevad planeeritud õppetegevused erinevatele vanuserühmadele võtavad aega. Teine õpetaja nimetas, et koolirühmal on palju tegutsemist-õppimist ja alati on ka grupp lapsi, keda peab veel individuaalselt toetama. Kolmas õpetaja kirjutas, et tema rühmas on ette tulnud olukordi, kus koolieelikud soovivad rohkem vabamängu aega, aga niinimetatud õppetegevust on riiklikult liiga palju peale surutud. Neljas õpetaja tõdes, et vahel tuleb ette päevi, kus ei jää vabamänguks üldse aega, sel juhul on tegemist ürituste või muude tegevuste sattumisega ühele päevale (liikumine, muusika) ja ta võtab mõne teise päeva nädalast, kus üritab planeeritud tegevusi üldse mitte teha. Viies õpetaja märkis, et kui õpetajal oleksid vabamad käed ning ta ei peaks päeva jooksul nii tihedalt õppe- ja kasvatustegevusi läbi viima, oleks lastel aega rohkem vabamängu käigus katsetada ja tutvuda erinevate teemadega.

Laste vabamängu sisu õpetajate hinnangul

Ankeedis paluti õpetajatel valida etteantud loetelust laste poolt vabamängu ajal kolm kõige sagedamini ja kolm kõige harvemini mängitavat mänguliiki. Joonisel 4 on näha, et kolm kõige sagedamini mängitavat mängu laste vabamängu ajal olid koosmäng, ehitusmäng ja rollimäng. Kõige harvem mängisid lapsed õpetajate hinnangul vabamängu ajal laulumänge, režissöörimänge ja paralleelseid mänge (vt joonis 5).

Joonis 4. Vabamängu ajal kõige sagedamini mängitavad mängud (sagedused õpetajate valikute alusel).

Joonis 5. Vabamängu ajal kõige harvem mängitavad mängud (sagedused õpetajate valikute alusel).

Lisaks paluti õpetajatel tuua konkreetseid näiteid erinevatest mängudest, mida lapsed vabamängu ajal mängivad. Kõige rohkem töid õpetajad välja erinevaid rollimänge ja kõige enam mainiti rollimängudest kodumängu (vt Lisa 4). Teisena mainiti kõige enam ehitusmänge lego- ja ehitusklotsidega ja kolmandana kohvikumänge. Mitmel korral mainiti ära ka automäng ja erinevad liikumismängud.

Õpetajatepoolne laste vabamängu juhendamine õpetajate hinnangul.

Õpetajatel paluti anda hinnangud enda tegevuse kohta seoses laste vabamängu juhendamisega. Tulemused on esitatud faktorite kaupa tabelis 2. Kõige kõrgem hinnang on antud kaasmängija rollis olekule ja kõige madalam on antud direktori rollis olekule. Seega, õpetajad eelistavad laste vabamängu ajal olla kaasmängija rollis ja kõige vähem direktori rollis. Üsna kõrge hinnangu sai ka pealtvaataja roll, seega õpetajad jälgivad – vaatlevad, aga ei sekku laste mängu.

Tabel 2. Õpetajate rolli vabamängus iseloomustavate faktorite kirjeldav statistika.

	Minimaalne	Maksimaalne	Keskmine	Standardhälve
Kaasmängija	1,50	5,00	3,92	0,79
Pealtvaataja	1,33	5,00	3,87	0,70
Mängujuht	1,00	5,00	2,75	0,79

Osavõtmatu	1,00	4,67	2,21	0,72
Direktor	1,00	3,29	1,89	0,50

Töö autor palus õpetajatel vabas vormis vastata, millistel juhtudel või eesmärkidel peavad nad vajalikuks laste vabamängu juhendada. Kõige rohkem tõid uuringus osalenud õpetajad enda vastustes välja, et lapse mängu on vaja sekkuda või juhendada, kui tekivad konfliktisituatsioonid (vt Tabel 3). Veel tõid õpetajad välja, et laste vabamängu on vaja juhendada juhul, kui lapsed rikuvad mängides reegleid või kokkuleppeid. Õpetajad peavad oluliseks vabamängu sekkuda, kui mäng on muutunud ohtlikuks või vägivaldseks. Samuti peavad õpetajad oluliseks mängu sekkuda, kui teist last kiusatakse või tõrjutakse.

Juhendamise eesmärgina toodi välja ka lastele nõu andmine – nt kui lapsel on raske mängu alustada, aitab õpetaja lapsel hea idee välja mõelda või kui lapsel on mõni kindel idee, mida ta soovib teostada, siis õpetaja annab lapsele nõu selle teostamiseks. Õpetaja ja lapse vaheline arutelu, kuidas saaks mängu põnevamaks muuta. Õpetajad tõid põhjusena välja ka mängukeskkonna rikastamise – nt kui õpetaja näeb, et lapsel napib vahendeid mängu laiendamiseks või rühmaruumi paigutust on vaja muuta.

Uuringus osalenud õpetajate arvates tuleks vabamängu juhendada siis, kui mäng enam last ei arenda. Õpetajate arvates on vajalik vabamängu juhendada, kui lapsel puuduvad oskused mängimiseks. Õpetajad juhendavad laste mängu veel mängureeglite õpetamiseks. Lapse mängu vaatlemine ja oskuste arendamine on õpetajate arvates samuti olulised eesmärgid lapse mängu juhendamiseks. Õpetajad peavad vajalikuks mängu astuda juhul, kui lapsed on avaldanud selleks soovi – nt kutsuvad lapsed ise õpetaja mängu. Veel tõid õpetajad välja, et last on vajalik juhendada siis, kui laps ei oska ise mänguga liituda.

Tabel 3. Õpetajate põhjused laste vabamängu juhendamiseks.

Kategooria	Sagedused (mitmel korral selle kategooria alla kuuluvat mainiti)
1. Konfliktisituatsioonide lahendamine	23
2. Lapsele nõu andmine	11
3. Mängukeskkonna rikastamine	10
4. Reeglite/kokkulepete rikkumine	7
5. Mäng on ohtlik/vägivaldne	5
6. Teise kiusamine/tõrjumine	5

7. Lapse mängima õpetamine	5
8. Mängureeglite õpetamine	4
9. Laste soovide täitmine	4
10. Mäng ei arenda last	3
11. Laps ei oska mänguga liituda	3
12. Erinevate oskuste arendamine	3
13. Lapse mängu vaatlemine	2

4. Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada laste vabamänguks võimaldatud aeg ja sisu lasteaias ning õpetajatepoolne laste vabamängu juhendamine õpetajate hinnangul.

Alljärgnevalt arutletakse saadud tulemuste üle uurimisküsimuste kaupa.

Lõputöö esimese uurimisküsimusega taheti teada saada, kui palju on 6–7-aastastel lastel vabamängu aega lasteaia päeva jooksul. Ilmnes, et umbes pooled õpetajad võimaldavad endi sõnul lastele umbes 2–3 tundi vabamängu aega päevas. See tulemus on kooskõlas Lutsu (2018) tehtud uuringuga, kus lasteaiaõpetajad võimaldasid lastele keskmiselt umbes kaks ja pool tundi vabamängu aega päevas. Käesoleva töö puhul oli üllatav, et ligi kolmandik vastanutest endi sõnul võimaldab lastele koguni neli tundi või rohkem aega vabamänguks. Kui võrrelda seda tulemust varasemate uuringutega, siis võimaldatud vabamängu aeg jääb üldjuhul 2–3 tunni piiresse (Leppänen & Lehtisuo, 2017; Luts, 2018). Lasteaia päevakava on enamjaolt üpris struktureeritud ja kui õpetajad peavad oluliseks, et lasteaia päevakavast tuleb kinni pidada (Rentzou *et al.*, 2018), siis kui realistlik on, et lapsed saavad neli või rohkem tunde vabamänguks.

Uurimistulemused näitasid, et uuringus osalenud õpetajad on jagunenud üpris võrdselt kaheks: üks osa arvab, et lastel on piisavalt aega vabamänguks ja teine osa arvas vastupidist. Analüüsides põhjuseid vabamängu aja ebapiisavuse kohta võib öelda, et lasteaiaõpetajad tunnevad, et laste päevad on täiskasvanute poolt liialt üleorganiseeritud. Sellest tulenevalt tuleks mõelda sellele, kes on see, kes laste päevi üle organiseerib – kas selleks on lasteaia juhtkond või hoopiski õpetajad ise. Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) on välja toodud, et „rühma õppe- ja kasvatustegevuse kavandamine on paindlik ja võimaldab pedagoogil teha vajadusel muudatusi“ (§ 7 (3)). Neudorf jt (2017) tõid oma uuringus välja, et on võimalik, et lasteaiaõpetajad ei oska lastele mänguoskuste arenguks tegevusi leida ja võibolla keskenduvad õpetajad endale teadvustamata rohkem teiste oskuste arendamisele. See

võib olla üheks põhjuseks, miks käesolevas uuringus osalenud õpetajate hinnangul on lastel vabamänguks vähe aega.

Bakalaureusetöö teise uurimisküsimusega otsiti vastust, milline on laste vabamängude sisu. Uuringu tulemustest selgus, et kõige sagedamini mängivad lapsed vabamängu ajal koosmänge, ehitusmänge ja rollimänge ning kõige harvem laulumänge, režissöörimänge ja paralleelseid mänge. Tulemused sarnanevad varasemate uuringute tulemustega, kus on välja toodud, et lapsed eelistavad kõige enam ühis-rollimänge ja ehitusmänge (Linder & Tõruke, 2006; Pyle & Danniels, 2017; Stallmeister, 2011). Saadud tulemused on vastavuses õpetajate lisatud mängude näidetega. Tulemustest selgus, et kõige enam mängivad uuritavate õpetajate rühma lapsed kodumänge, ehitusmänge lego- ja ehitusklotsidega ja kohvikumänge.

Viimase uurimisküsimuse vastuseks küsiti õpetajatelt laste vabamängu juhendamise kohta. Tulemustest selgus, et õpetajad eelistavad kõige rohkem kaasmängija rolli, mis Ivrendi (2020) selgituses tähendas, et mängukutse peale osaleb õpetaja mängus, tal on väike roll ja peamiseks ülesandeks on jälgida mängu kulgu. Kõrgelt hinnati ka pealtvaataja rolli, mille Ivrendi tõi samuti oma uuringus välja kui kõige enam õpetajate poolt eelistatud rolli. Seega, selle töö tulemused erinesid vähesel määral Ivrendi tulemustest. Ivrendi tõi oma töös välja, et kui rühmas on vähem kui 20 last, siis õpetajad olid rohkem kaasmängija rollis. See võib olla põhjuseks, miks käesoleva töö ja Ivrendi uuringu tulemused erinesid.

Uurimistulemustest selgus, et õpetajad juhendavad laste mängu nii otseselt kui ka kaudselt. Konfliktisituatsioone lahendades juhendavad õpetajad otseselt lapsi suuliste juhistega. Lapsele nõu andes samuti juhendavad õpetajad lapsi otseselt. Mängukeskkonna rikastamine – mänguruumi ja vahendite varundamine on kaudne laste mängu juhendamine. Töö autor leiab, et kõik eelnimetatud tegevused on olulised, aga õpetajad peaksid olema ettevaatlikud, et nende liigne juhendamine ei häiriks laste mängu. Õpetaja peaks lastele andma võimaluse ise konfliktisituatsiooni lahendada. Kui laps iseseisvalt hakkama ei saa või olukord on lapse jaoks ohtlik, siis on alles aeg õpetajal olukorda sekkuda. Konfliktide lahendamine on oluline oskus, mida lapsed saavad arendada vabamängu käigus (Gray, 2018).

Õpetajate vastustest võis järeldada, et õpetajad ei pea ilmtingimata oluliseks seda, et laste vabamäng oleks õpetliku sisuga ja kõige vähem olid õpetajad vabamängu ajal direktori rollis ehk nad ei eelista olla rollis, kus kõik otsused langetab mängu teema, rollide, vahendite, tegevuste ja dialoogi osas õpetaja (Ivrendi, 2020). Sellest võime järeldada, et vabamängu ajal ei pressi õpetajad lastele peale niinimetatud õpetlikke mänge ja lasevad lastel loovalt ise oma vabamängu arendada ning säilitada sel viisil vabamängu olemuse.

Uuringu piirangud, tulemuste rakendamisvõimalused ja soovitused edasisteks uuringuteks

Käesolevas bakalaureusetöös esinesid ka mõned kitsaskohad. Faktoranalüüsis oli ühe kasutatud faktori (kaasmängija) reliaablus väga madal (0,31). Põhjuseks võib olla see, et faktorisse kuulus Ivrendi (2020) uuringus tehtud faktoranalüüsi alusel ainult kaks väidet. Ivrendi uuringus oli samuti selle faktori reliaablus madalam kui 0,7. Antud faktor vajaks veel uurimist, suurema valimiga võiks teha läbi faktoranalüüsi ka Eestis kogutud andmetega ja vaadata, kas leitakse hoopis sobivam faktormudel.

Uurimistulemuste põhjal soovib töö autor juhtida tähelepanu asjaolule, et umbes pooled uuringus osalenud õpetajad on arvamusel, et lastel pole piisavalt aega vabamänguks. Töö autori arvates tuleks uurida lähemalt, kuidas saaks võimaldada lastele rohkem vabamängu aega. Kuna uuringus osalevad õpetajad tunnevad, et surveistus tuleb juhtkonna ja riigi tasandilt, siis töö autori arvates võiksid lasteasutuse juhtkonna ja õpetajate vahel toimuda arutelud, mida tuleks teha selleks, et lastele võimaldataks rohkem vabamängu aega. Töö autor soovib edasistes uuringutes küsitleda ka teiste maakondade lasteaedade õpetajaid ja välja selgitada, mis on nende õpetajate arvamused vabamängu piisavuse/ebapiisavuse osas.

Samuti tuleb teadvustada, et lasteaiaõpetajal on suur roll lapse vabamängu toetajana. Kirjandusele tuginedes toob töö autor välja, et on võimalik, et vabalt mängimise oskuse arendamiseks ei oska õpetajad lastele anda aega, ruumi ja vahendeid. Töö autori arvates tuleks viia läbi koolitusi, kus räägitakse lähemalt sellest, kuidas toetada lapse vabamängu ning mida peavad selleks tegema rühmaõpetajad ja juhtkond.

Tulevikus on võimalik uurida vabamängu erinevate pedagoogiliste lähenemisviisidega lasteaedades ja vaadata, kas sellest lähtuvalt on täheldatavad erinevused. Näiteks Waldorfpedagoogika, kus rõhutatakse vabamängu olulisust ja lastele võimaldatakse erinevate tegevuste vahel vabamängu aega.

Tänuõnad

Soovin tänada pilootuuringus osalejaid, kelle tagasiside oli abiks ankeedi lõppversiooni koostamisel. Tänan uuringus osalenud lasteaiaõpetajaid, kes aitasid kaasa käesoleva töö valmimisele. Tänan ka Liinat, kes abistas mind inglise keelega. Suurimad tänuõnad juhendajale, kes andis tööle soovitusi ja põhjalikku tagasisidet.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Taige Kusma

/allkirjastatud digitaalselt/

16.05.2022

Kasutatud kirjandus

- Aras, S. (2016). Free play in early childhood education: a phenomenological study. *Early Child Development and Care*, 186(7), 1173–1184.
- Barnett, L.A. (1985). Young children's free play and problem-solving ability. *Leisure Sciences*, 7(1), 25–46.
- Brotherus, A., Hytönen, J., & Krokfors, L. (2001). Esi- ja algõpetuse didaktika. *Õpetamine esi- ja algõpetuses* (lk 98–145). Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus.
- Else, P. (2009). *The Value of Play*. London: Continuum.
- Fleer, M. (2015). Pedagogical positioning in play – teachers being inside and outside of children's imaginary play. *Early child development and care*, 185(11–12), 1801–1814.
- Gray, P. (2011). The Decline of Play and the Rise of Psychopathology in Children and Adolescents. *American Journal of Play*, 3(4), 443–463.
- Gray, P. (2017). What Exactly Is Play, and Why Is It Such a Powerful Vehicle for Learning? *Topics in Language Disorders*, 37(3), 217–228.
- Gray, P. (2018). Mängu roll sotsiaalses ja emotsionaalses arengus. Kuslap, M (Toim), *Vabadus õppida: miks teeb loomuliku mängimistungi toetamine meie lapsed õnnelikumateks, sõltumatumateks ja paremateks eluaegseteks õppuriteks* (lk 169–194). Tartu: Demokraatliku hariduse kogukond PUNT.
- Ivrendi, A. (2020). Early childhood teachers' roles in free play. *Early Years: Journal of International Research & Development*, 40(3), 273–286.
- Johnson, J. E., Christie, J. F., & Wardle, F. (2005). Guidance For Play Learning And Development (pp. 238–286). *Play, Development, and Early Education*. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Juhendamine*. (2009). Eesti keele seletav sõnaraamat. Külastatus aadressil <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=juhendama&F=M>.
- Kool, K. (2019). *Lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate ootused kooliminevale lapsele seoses lugemise ja kirjutamise eeluskuste ning jutustamisoskuse tasemega*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008). *Riigi Teataja I 2008*, 23, 152. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917?leiaKehtiv>.
- Leppänen, T., & Lehtisuo, P. (2017). *Arvostettu leikki ja leikkiaika päiväkodissa: Lastentarhanopettajien näkemyksiä käytetystä leikkiajasta Päiväkoti Vilinä OY: ssä*. Lahti University of Applied Sciences.

- Linder, K., & Tõruke, P. (2006). *5.–7. aastaste laste vabamäng Parten–Piaget' mänguskaala põhjal*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Luts, T. (2018). *Lasteaedades nädala jooksul läbi viidud planeeritud tegevuste võrdlus ajaliselt Eestis ja Soomes*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Lynch, M. (2015). More Play, Please: The Perspective of Kindergarten Teachers on Play in the Classroom. *American Journal of Play*, 7(3), 347–370.
- Miçule, I. (2017). *Mäng ja mängu kaudu õppimine lasteaias õpetajate vaatepunktist vaadatuna*. Publitseerimata magistriritöö. Tallinna Ülikool.
- Neudorf, E., Ugaste, A., Tuul, M., & Mikser, R. (2017). Lasteaiaõpetajate uskumused seoses laste üldoskuste arendamisega riikliku õppekava alusel: lisaseletus lasteaias koolistumise põhjustele. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 5(2), 54.
- Niilo, A., & Kikas, E. (2008). Mäng. Kikas, E (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (lk 120–137). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Pyle, A., & Danniels, E. (2017). A continuum of play-based learning: The role of the teacher in play-based pedagogy and the fear of hijacking play. *Early Education and Development*, 28(3), 274–289.
- Raev, Leana. (2018). *Koolieelse lasteasutuse õpetajate tegevus laste sotsiaalsete oskuste toetamisel kolme lasteaias näitel*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Reinhold, S., Downton, A., & Livy, S. (2017). Revisiting Friedrich Froebel and His Gifts for Kindergarten: What Are the Benefits for Primary Mathematics. Education?. *Mathematics Education Research Group of Australasia*. (pp. 434-441).
- Rentzou, K., Slutsky, R., Tuul, M., Gol-Guven, M., Kragh-Müller, G., Foerch, D.F., & Paz Albo, J. (2018). Preschool Teachers' Conceptualizations and Uses of Play Across Eight Countries. *Early Childhood Education Journal*, 47, 1–14. Melbourne: MERGA.
- Roll. (2009). Eesti keele seletav sõnaraamat. Külastatud aadressil <http://eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=roll>.
- Sahlberg, P., & Doyle, W. (2019). Let the Children Play: How More Play Will Save Our Schools and Help Children Thrive. *Why don't children play anymore?* (pp.129–170). New York, NY: Oxford University Press.
- Singer, E., Nederend, M., Penninx, L., Tajik, M., & Boom, J. (2014). The teacher's role in supporting young children's level of play engagement. *Early Child Development and Care*, 184(8), 1233–1249.
- Stallmeister, L. (2011). *Koolieelikute vabamäng kognitiivsest ja sotsiaalsest aspektist lähtudes*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

- Stephenson, A. M. (1998). *Opening Up the Outdoors: a re-appraisal of young children's outdoor experiences*. Doctoral dissertation. New Zealand: Victoria University of Wellington.
- Tartu linna eralasteaiad. (2021). Külastatud aadressil <https://tartu.ee/et/eralasteaiad>.
- Tartu linna lasteaiad. (2021). Külastatud aadressil <https://tartu.ee/et/tartu-linna-munitsipaallasteaiad>.
- Tartu maakonna koolieelsed lasteasutused. (s.a). Külastatud aadressil <https://www.tartumaa.ee/haridus/maakonna-haridusasutused/koolieelsed-lasteasutused>.
- Ugaste, A. (2017). Laps ja mäng. Nugin, K., & Õun, T. (Koost). *Õppe- ja kasvatustegevus lasteaias* (lk 201–210). Tartu: AS Atlex.
- Ugaste, A., Tuul, M., & Välk, T. (2009). Mängu tähtsus lapse arengus ning mängu juhendamine. Kulderknap, E. (Toim), *Üldoskuste areng koolieelses eas* (lk 44–62). Tallinn: Studium Kirjastus.
- Vabamäng (s.a). Haridussõnatik. Külastatud aadressil <http://www.eki.ee/dict/haridus/index.cgi?Q=vabam%C3%A4ng>.
- Value of play report. (2018). Külastatud aadressil https://www.realplaycoalition.com/wp-content/uploads/2018/11/The-Real-Play-Coalition_Value-of-Play-Report.pdf.
- Veiga, G., Neto, C., & Rieffe, C. (2016). Preschoolers' Free Play--Connections with Emotional and Social Functioning. *International Journal of Emotional Education* (8)2, 48–62.
- Võgotski, L. (1977). The Development of Higher Psychological Functions. *Soviet Review*, 18(3), 38–51.
- Võgotski, L. (2016). Mäng ja selle osa lapse psüühilises arengus. I. Tõnisson & S. Ratso (Toim), *Laste loovus ja kujutlusvõime* (lk 130–163). Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- White, R. E. (2012). What is play?. (pp. 6–7). *The power of play. A research summary on play and learning*. Rochester: Minnesota Children's Museum.
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Ye, X. (2022). Students Assessment in Kindergarten. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 653, 126–128.

Yogman, M., Garner, A., Hutchinson, J., Hirsh-Pasek, K., Golinkoff, R. M., & Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. (2018). The power of play: A pediatric role in enhancing development in young children. *Pediatrics*, *142*(3).

Lisad

Lisa 1. Küsimustik õpetajatele

Lugupeetud lasteaiaõpetaja!

Palun Teil vastata käesolevale küsimustikule, mille eesmärk on saada ülevaade laste vabamängust Tartu lasteaedades. Ankeedi täitmine annab Teil võimaluse analüüsida, milliseid mänge lapsed peamiselt mängivad. Vabamängu analüüsidest saate teada, millised on laste huvid ja nendest lähtuvalt saate planeerida õppetegevusi. Samuti saate ülevaade sellest, kui palju saavad Teie rühma lapsed aega vabamänguks. Küsimustele vastamine annab Teile võimaluse ka analüüsida, millises rollis Te ise laste vabamängu ajal olete.

Küsitlus on anonüümne ja tulemusi kasutatakse lõputöös üldistatult. Vastake ankeedi küsimustele nii nagu arvate või tunnete, õigeid ega valesid vastuseid pole. Ankeedi täitmine võtab aega umbes 10-15 minutit.

Täna uuringus osalemise eest!

Taige Kusma

taige.kusma@gmail.com

1. Mitu tundi päevas keskmiselt saavad Teie rühma lapsed lasteaias mängida vabamängu? Eri päevadel võib see loomulikult olla erinev, seega palun püüdkite anda üldine, keskmine hinnang. Selgituseks: Vabamäng on lapse enda algatatud mäng, milles laps saab mängu teema, vahendid ja sisu ise valida. Vabamängus puuduvad kindlad reeglid, need kujunevad sõltuvalt mängust ja rollidest.

Vastus:

2. Palun valige KOLM mänguliiki, mida 6-7-aastased lapsed vabamängu ajal kõige sagedamini mängivad.

- Koosmänge
- Paralleelseid mänge (samasisulise mängu mängimine üksteise lähedal, kuid ühistegevuseta)
- Rollimänge (laps täidab kujuteldavat rolli, nt arsti mängimine)
- Režissöörimänge (mängus võib laps käituda kui lavastaja või osatäitja)
- Lavastusmänge (etteantud süžee või tegelastega mäng)
- Ehitusmänge (ümbritseva elu kajastamine erinevates ehitistes ja nendega seotud tegevustes)
- Liikumismänge
- Lauamänge
- Laulumänge
- Võistlusmänge (mängud, milles on ühendatud õpetuslik ja mänguline külg)

3. Palun valige KAKS mänguliiki, mida 6-7aastased lapsed vabamängu ajal kõige harvem mängivad.

- Koosmänge
- Paralleelseid mänge (samasisulise mängu mängimine üksteise lähedal, kuid ühistegevuseta)
- Rollimänge (laps täidab kujuteldavat rolli, nt arsti mängimine)
- Režissöörimänge (mängus võib laps käituda kui lavastaja või osatäitja)
- Lavastusmänge (etteantud süžee või tegelastega mäng)
- Ehitusmänge (ümbritseva elu kajastamine erinevates ehitistes ja nendega seotud tegevustes)
- Liikumismänge
- Lauamänge
- Laulumänge
- Võistlusmänge (mängud, milles on ühendatud õpetuslik ja mänguline külg)

Palun tooge konkreetseid näiteid sagedamini mängitavate mängude kohta laste vabamängu ajal. Kui mäng pole üldtuntud, siis palun kirjeldage lühidalt mängu sisu.

Vastus:

4. Vastake järgmistele väidetele, kasutades vastamiseks 5-palli skaalat.

	1 – mitte kunagi	2 – harva	3 – aeg- ajalt	4 – tihti	5 – alati
Juhin laste mängu, andes neile juhiseid.					
Määrän laste rollid mängus.					
Otsustan, kuidas lapsed mängivad.					
Määrän nende mängimisega seotud kahekõnet.					
Otsustan, kellega lapsed mängivad.					
Määrän laste mänguga seotud käitumise.					
Määrän, milliste vahenditega lapsed mängivad.					
Kui märkan, et laste mäng hakkab soikuma, siis ma annan neile ettepanekuid mängu laiendamiseks.					
Kui märkan, et laste mäng hakkab soikuma, siis soovitan neile mänguga seotus erinevaid vahendeid.					
Kui neil kaob huvi mängitava mängu vastu, siis soovitan uut aspekti nende mängu osas.					
Kui neil kaob huvi mängitava mängu vastu, siis mõjutan ma mängu kulgu laiendades mängustenaariumit.					
Sel ajal kui lapsed mängivad, olen mina hõivatud paberitööga.					

Sel ajal kui lapsed mängivad, täidan mina rühmaruumis muid ülesandeid.					
Sel ajal, kui lapsed mängivad, viin läbi lastevanematega kohtumisi.					
Ma vaatlen laste mängu.					
Saan teadmisi laste mängu kohta nende mängu vaadeldes.					
Teen muudatusi õppekeskustes.					
Kui lapsed kutsuvad mind endaga mängima, jälgin mängu kulgu.					
Kui lapsed kutsuvad mind mängima, osalen ma mängus nagu oleksin üks nende seast.					

5. Millistel juhtudel või eesmärkidel peate vajalikuks juhendada lapse/laste vabamängu? Palun vastake vabas vormis lühidalt. Selgituseks: Juhendamine võib olla otsene või kaudne. Otseseks juhendamiseks on suuline juhendamine, näidismäng või kaasamängimine. Kaudne juhendamine on aja, ruumi ja vahendite varumine mängu jaoks, mängurühma moodustamine ja laste tegevuskeskkonna ja selle kaudu saadavate kogemuste kujundamine.

Vastus:

6. Vastake järgmistele väidetele, kasutades vastamiseks 4-palli skaalat.

	1 – pole üldse nõus	2 – pigem ei ole nõus	3 – pigem nõus	4 – täiesti nõus
Lastel on päeva jooksul piisavalt aega vabamänguks.				
Laste vabamängud peavad alati olema õpetliku sisuga.				

7. Kui vastasite eelmises küsimuses, et lastel pole piisavalt aega vabamänguks (valisite vastusvariandi 1 või 2), siis mis teie arvates põhjustab laste vabamängu aja ebapiisavuse lasteaias?

Vastus:

8. Kui soovite veel midagi laste vabamängu teemal lisada, siis saate seda teha siin:

Vastus:

Taustaandmed

Amet

- lasteaija õpetaja
- õpetaja assistent

- õpetaja abi

Teie vanus (täisaastates):

Tööstaaž lasteaiaõpetajana (täisaastates):

Mis vanuses laste rühmaga Te käesoleval õppeaastal töötate?

Lisa 2. Eestikeelsed tõlked Ivrendi (2020) uuringu väidetest ja faktoritesse kuuluvus

Faktor 1: Direktor

1. Juhin laste mängu, andes neile juhiseid.
2. Määrän laste rollid mängus.
3. Otsustan, kuidas lapsed mängivad.
4. Määrän nende mängimisega seotud kahekõnet.
5. Otsustan, kellega lapsed mängivad.
6. Määrän laste mänguga seotud käitumise.
7. Määrän, milliste vahenditega lapsed mängivad.

Faktor 2: Mängujuht

8. Kui märkan, et laste mäng hakkab soikuma, siis ma annan neile ettepanekuid mängu laiendamiseks.
9. Kui märkan, et laste mäng hakkab soikuma, siis soovitan neile mänguga seotus erinevaid vahendeid.
10. Kui neil kaob huvi mängitava mängu vastu, siis soovitan uut aspekti nende mängu osas.
11. Kui neil kaob huvi mängitava mängu vastu, siis mõjutan ma mängu kulgu laiendades mängustsenaariumit.

Faktor 3: Osavõtmatu

12. Sel ajal kui lapsed mängivad, olen mina hõivatud paberitööga.
13. Sel ajal kui lapsed mängivad, täidan mina rühmaruumis muid ülesandeid.
14. Sel ajal, kui lapsed mängivad, viin läbi lastevanematega kohtumisi.

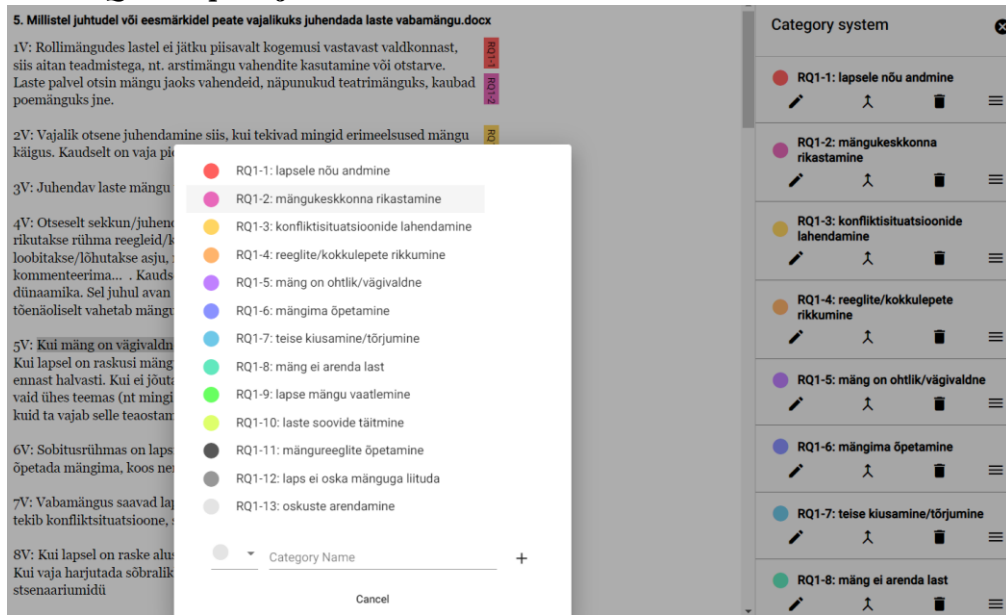
Faktor 4: Pealtvaataja

15. Ma vaatlen laste mängu.
16. Saan teadmisi laste mängu kohta nende mängu vaadeldes.
17. Teen muudatusi õppekeskustes.

Faktor 5: Kaasmängija

18. Kui lapsed kutsuvad mind endaga mängima, jälgin mängu kulgu.
19. Kui lapsed kutsuvad mind mängima, osalen ma mängus nagu oleksin üks nende seast.

Lisa 3. QCAmap väljavõte kodeerimisest

Lisa 4. Näited kõige sagedamini mängitavatest mängudest

Mäng	Sagedus (mitmel korral seda vastati)
Kodumäng	28
Ehitusmängud lego- ja ehitusklotsidega	22
Kohvikumäng	8
Automäng	7
Liikumismängud ("Haned-luiged, tulge koju", "Heeringas-heeringas, üks, kaks, kolm", "Keerukuju", "Keksumäng", "Kivikuju", "Luuremäng", "Vette, kaldale")	7
Arstimäng	6
Lauamängud ("Alias", "Doomino", "Kabe", "Kes leiab esimesena", "Male", "Mistakos")	6
Kullimäng	5
Loomamäng	5
Poemäng	5
Juuksurimäng	5
Koolimäng	4
Lavastusmängud ("Jänes, kes ei tahtnud magama jääda", "Kakuke", "Kolm karu", "Naeris")	4
Nukkudega mäng	4

Filmi või seriaali põhjal mäng	3
Kaardimängud ("Linnade põletamine", "Potik", "UNO")	3
Jalgpall	2
Politseimäng	2
Teatrikülastuse mäng	2
Etenduste loomine	1
Haridusrobotitega mäng	1
Kalalkäik	1
Laulumäng "Rongisõit"	1
Looduslike materjalidega mängimine	1
Maadlemine	1
Maastike loomine	1
Onni ehitamine	1
Peitusemäng	1
Pudeli keerutamine	1
Remonditöökoda	1
Robotite võitlus	1
Taluniku mäng	1
Toolimäng	1
Tsirkuse esinejate mäng	1

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Taige Kusma

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “6–7-aastaste laste vabamäng ja selle õpetajatepoolne juhendamine Tartumaa lasteaedade näitel”, mille juhendaja on alushariduse kaasprofessor Merle Taimalu, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Taige Kusma

16.05.2022